

Riksantikvarieämbetet
Att: Fabian Mebus

Stockholm 30 september 2013

Fria eller fälla? En metod för avvägningar vid hantering av träd i offentliga miljöer

Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA) har fått möjlighet att lämna synpunkter på rapporten ”Fria eller fälla? En metod för avvägningar vid hantering av träd i offentliga miljöer”. Vi tackar för möjligheten och vill framföra följande synpunkter.

Sammanfattande synpunkter:

- Skriften/arbetsmodellen har ambitionen att vara ett medel att förebygga konflikter. Initiativet är bra och vi bedömer att ett dokument som detta är en viktig förutsättning för att kunna fatta välgrundade beslut när det gäller trädens framtid i offentliga miljöer, inte minst i städer.
- Som helhet är skriften viktig, relevant och strategisk. De detaljerade synpunkter vi har att framföra rör framför allt de inledande delarna, eftersom dessa lägger grunden för hur modellen uppfattas och används.
- Metoden behöver troligen testas i fält och därefter revideras innan den slutligen läggs fast och rekommenderas.

Kommentarer/synpunkter på del 1

Den första delen avseende förutsättningar, bakgrund etc. är viktig för att sätta in målgruppen/läsaren i ämnet. Delarna som ingår i skriften är relevanta och överlag lättillgängliga, vilket är viktigt eftersom målgruppen är så bred. Däremot finns det saker att tillägga och att ha synpunkter på när det gäller beskrivningen av trädens värden samt genomgången och presentationen av olika trädmiljöer och trädmiljöers historia. Dessa avsnitt utgör grunden till hela genomgången. De ringar in vilka träd det rör sig om och blir därför avgörande för hur skriften används och förstås. Just för att metoden ska bli användbar i praktiken vill KSLA framföra detaljerade synpunkter på vissa stycken.

När det gäller trädens värden (sid 6-8) så skulle man kunna lägga till ytterligare värden förutom de tre huvudkategorier som huvudsakligen nämns (kulturmiljövärden, naturvärden och sociala värden). Frågan är om detaljeringsgraden är för låg här. Värderingar i samband med kulturhistorisk värdering av bebyggelse (jfr Unnerbäck 2002) som delas in i Dokumentvärden och Upplevelsevärden, delas i sin tur in i många underkategorier som t.ex. patina, arkitekturhistoriskt

värde, samhällshistoriskt värde, socialhistoriskt värde, personhistoriskt värde, teknikhistoriskt värde, arkitektoniskt värde, konstnärligt värde, miljöskapande värde, identitetsvärde, kontinuitetsvärde, traditionsvärde och symbolvärde. Därtill görs en bedömning av värdena nationellt, regionalt och lokalt med hänsyn till kvalitet/sällsynthet, autenticitet/äkthet, representativitet, pedagogiskt värde/tydlighet (regionalt, regionalt, lokalt).

Värdekategorierna i modellen ovan är så omfattande att de inte helt kan översättas till parker och trädgårdar, men används idag i undervisningen på SLU när det gäller vård och bevarande av trädmiljöer, inte minst i kursen "Bevarande, vård och restaurering av historiska parker och trädgårdar". Kanske ska inte alla dessa värden nämnas eller förklaras i skriften "Fria eller fälla" men det är samtidigt en nackdel att vara för sammanfattande. Möjligen kan trädens värden, och varseblivningen av dessa, gå förlorade om värdena inte definieras mer i detalj.

För att skriften inte ska bli alltför översiktlig och för att verkligen befästa trädens värden i offentliga miljöer, skulle ytterligare en genomgång av trädens värden vara användbar. Att undvika att sammanfatta för många värden under kategorin sociala värden kan vara ett exempel. Värden som saknas helt i genomgången på sid 6–8 är de pedagogiska och de samhällshistoriska. De personhistoriska värdena nämns, liksom identitetsvärden, symbolvärden, estetiska och miljöskapande värden (rumsliga och arkitektoniska), men de skulle alla mycket väl kunna få egna rubriker, låt vara att de endast sammanfattades med några meningar. Träden som viktigt rumsskapande element i staden förtjänar mycket väl en egen rubrik. Därtill kommer utvärderingen av de nationella, regionala och lokala perspektiven, som inte alls tas upp i "Fria eller fälla". Ett träds värde har med dessa sammanhang att göra. En vresbok har högt lokalt värde i Torna Hällestad, men ett annat värde (sällsynthet) i Stockholm.

Genomgången av trädmiljöer och trädmiljöernas historia (sid 8-11) är lika central som värdedefinitionen. För att visa vilka träd vi talar om måste vi veta i vilka helheter och kontexter de kom till och nu befinner sig. Det är en viktig del i skriften och metoden.

Om rapporten ska ha en kort sammanfattning av miljöer där träd förekommer i städer, om det ska finnas en sammanfattning av dessa miljöers historia och om dokumentet ska vara en utgångspunkt för att sammanföra olika kompetenser så måste sid 8-11 ses över och skrivas om i vissa delar.

Till att börja med är kategorierna av olika trädmiljöer inte helt lätt att förstå. En historisk park särskiljs från en stadspark och en allé från ett gatuträd. Detta är inte helt logiskt. Svårigheten ligger i att många av de offentliga trädmiljöerna idag utgör rester av mycket äldre planteringar. Att namnge de olika miljöerna är viktigt, för att få en förståelse för det sammanhang och den historiska kontext trädet befinner sig i, men det uppstår problem när inte alla offentliga miljöer omnämns. Dessutom saknas genomgående sättet att plantera träd på under olika tidsepoker av trädgårdshistorien. Det kan exempelvis mycket väl finnas rester av trädplanteringar från 1700-talet i en offentlig park från 1880-talet.

Och vad är egentligen ett träd? Om det är en flerstammig större buske, men utgör ett "skogsträd" – är det då ett träd eller en buske? För någon som inte insatt är detta värt att beskriva med några rader. Och hur används träd? I texten omnämns framför allt trädraden och det enskilda trädet, men träd stod, och står, ofta samplanterade med buskar eller beskars som lövgångar eller bersåer i offentliga parker. Ett träd som står i en buskgrupp i en 1800-talspark har ett värde i just det sammanhanget, och buskarna och träden borde kanske hanteras tillsammans och inte separat. En sådan avgränsning kring trädens användning och en diskussion kring trädets olika form (som t.ex. lövgångar) saknas i "Fria eller fälla".

Det vi har funnit saknas i den historiska genomgången och olika trädmiljöer i övrigt är ekarnas fredning fram till början/mitten av 1800-talet (vilket är anledningen till att många gamla ekar står kvar), träd i botaniska trädgårdar, fruktträdplanteringar, Universitetsträdgårdar, Institutionsparker/trädgårdar (som t.ex. vid bibliotek) eller skolträdgårdar. Begreppet park tas upp som ett centralt begrepp från 1500-talet och framåt, men då fanns det inga parker i städerna och ännu mindre offentliga sådana. Det som fanns var fruktträdgårdar, lustträdgårdar (privata), kålgårdar, djurgårdar, humlegårdar och ibland en del skog, som ofta låg i utkanten av staden om den fanns. Som gatuträd har även fruktträden dominerat under perioder, vilket inte nämns. Genomgången av trädmiljöer som helhet innehåller en del påståenden som inte stämmer och en hel del generaliseringar, vilket i och för sig är ofrånkomligt när man ska sammanfatta en lång historia på två sidor. Men eftersom avsnittet är en viktig språngbräda in i resonemang kring ”fria eller fälla” är kanske generaliseringar inte bara av godo. Av de olika avsnitten är sammanfattningen av begravningsplatser och kyrkotomter det bästa och tydligaste, med en förklaring till miljöernas framväxt, till trädens roll i dessa miljöer och till de olika tidsepokenas särdrag.

När det gäller hamling på sid 18, så kanske man ska skriva enbart om knuthamling, eftersom det främst är knuthamling som förekommer i städerna idag, där hamlingen mer är en estetisk beskärning än en beskärning för att ge foder åt djur.

Verktyg och styrmedel

Möjligen ska antagna vårdprogram för parker/trädgårdar in här som goda underlag till beslut.

Kommentarer/synpunkter på del 2

Det stämmer, att för att kunna använda modellen som föreslås ute i fält så måste man ha goda kunskaper om historia, historisk kontext och sällsynta arter m.m. Hur avgörs det och av vem? Här behövs rekommendationer på litteratur eller kontaktpersoner.

Punkt 8.1.4 ”Skilj mellan område/miljö, anläggning och enskilda träd” är en punkt som med fördel kan återkoppla till de inledande avsnitten om trädmiljöer och anläggningar.

Modellens fem steg, varav steg 2 utgör den detaljerade bedömningen, är relevanta. Steg 2 utgår ifrån de tre perspektiven kulturmiljö-, natur- och sociala värden. Möjligen är detta tillräckligt många värden, men modellen skulle kunna utökas med ett antal ”bedömningsblad” (se ovan) för att få in en större objektivitet och en bredare bedömningsgrund.

För Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien,

Kerstin Niblaeus

Carl-Anders Helander

Preses

Akademiens sekreterare och VD